

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№10
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

PSIXOLOGIYA YO'NALISHI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 107 sahifa,
1-oktyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARIDA SUITSIDAL XULQ-ATVORNI KAMAYTIRISHDA PSIXOKORREKSIYA DASTURLARINING SAMARADORLIGI VA IJTIMOY AHAMIYATI.....	8
Tursunova Ozoda Abdullayevna	
O'ZBEKISTONNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI: FUQAROLIK JAMIYATI.....	14
Abdikadirov Umidjon Ruzbayevich	
TALABALARDA KASBIY MOTIVATSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PSIXODIAGNOSTIKASI VA PSIXOKORREKSIYASI	18
Ayakulov Ulug'bek Abdug'affor o'g'li	
TALABALARDA LIDERLIK XUSUSIYATINING NAMOYON BO'LISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLARI.....	22
Sobitova Shaxnoza Shokir qizi	
O'SMIRLARDA TURLI XIL YOT G'OYALARGA BERILISHNING AYRIM IJTIMOY-PSIXOLOGIK MASALALARI	27
Tulyaganova G.O.	
IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLARDAGI O'QUVCHILARNING O'QUV MOTIVATSIYASI VA STRESS DARAJASI MUNOSABATI.....	31
Xodjayeva Dilnovoz Djumoyevna	
OILA-TURMUSH DOIRASIDAGI VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA JINOYATLARNING KELIB CHIQISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI SHAXSNING HULQ-ATVORIDAGI XUSUSIYATLARI	36
Bo'riyeva Mahbuba Shavkatovna	
PSIXOGISTALOGIYANING YANGI YO'NALISH SIFATIDA YUZAGA KELISHI ZARURATI VA ILMIY ASOSLARI	41
Azimov.J.S., Melibayeva R.N.	
KONSTRUKTIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA LIDERLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH.....	44
Kurbonova Mushtariybegim Baxtiyorjon qizi	
BO'LAJAK KASB TA'LIMI O'QITUVCHILARIDA KASBIY IDENTIFIKATSIYANI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	47
Kurbonov Munis Umirbekovich	
BOLALARDA KOGNITIV JARAYONNING RIVOJLANISHI.....	52
Raxmonova Shaxrizoda Laziz qizi	
SUN'IY INTELLEKT VOSITALARINING TURLARI VA YOSHLARNING PSIXOLOGIK BARQARORLIK XUSUSIYATLARIGA TA'SIRI	56
Ismailov Avazbek Axadjon o'g'li	
PROFIL ORTIDAGI "MEN" RAQAMLI SHAXSIYAT VA UNING PSIXOLOGIK OQIBATLARI.....	60
Azizova Shodiya Utkur qizi, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	
OILA HAYOTIDA AYOLNING IJTIMOY ROL IDENTIFIKATSIYASI: PSIXOLOGIK TAHLIL.....	63
Xujayeva Zarnigor Muzaffar qizi	
YOSH MUTAXASSISLARINING KASBIY MOSLASHUV MEXANIZMLARI	68
Shodiyeva Rayhon Saydullayevna	
SALBIY EMOTSIONAL KECHINMALARNING SHAXSLARARO MUNOSABATLARGA TA'SIRI	75
Mirabdullayeva Sh. A.	
GLOBALLASHUVNING SHAXS SHAKLLANISHIGA TA'SIRINING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	79
Raxmatova Zamira Baxtiyorovna	

ВЛИЯНИЕ СТИЛЕЙ ПРИВЯЗАННОСТИ РОДИТЕЛЕЙ НА ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ И ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ С ДЕТЬМИ.....	83
Шомуродова Махфуза Аслитдиновна	
BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY DINAMIK RIVOJLANISHIDA SHAXS IJTIMOYILASHUVI VA ADAPTIV INTELLEKT MUAMMOSI.....	88
Tuychiyeva Saodat Melikuziyevna	
LOGOTERAPIYA USULIDA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISH.....	93
Narziqulova Gulrux Axrorovna	
O'ZINI O'ZI TUSHUNISH TUSHUNCHASINING PSIXOLOGIK TALQINI	98
Mahmudov Abdurasul	
ICHKI LOKUS NAZORATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI O'QUVCHILARDA MUVAFFAQIYAT MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI	102
Karimov Sherzod Abdurasulovich	

DOŠKOL'NOE PRE-SCHOOL MAKTABGACHA

ICHKI LOKUS NAZORATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI O'QUVCHILARDA MUVAFFAQIYAT MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Karimov Sherzod Abdurasulovich

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda ichki lokus nazoratni rivojlantirish orqali muvaffaqiyat motivatsiyasini kuchaytirishning psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Shaxsning o'z xatti-harakatlari natijalarini ichki nazorat qilish darajasi uning o'quv faoliyatidagi mas'uliyat, o'zini baholash va muvaffaqiyatga erishish motivlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maqolada A. Bandura, J. Rotter, D. McClelland va mahalliy olimlarning nazariy qarashlari asosida o'quvchilarning motivatsion tuzilmasida ichki lokusning o'ri, u orqali ijobiy o'zini anglash, maqsadga yo'naltirilganlik va o'zini boshqarish jarayonlarining shakllanishi yoritiladi. Empirik ma'lumotlar o'quvchilarda ichki nazoratni rivojlantirish muvaffaqiyatga yo'naltirilgan motivatsiyani oshirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ichki lokus nazorat, muvaffaqiyat motivatsiyasi, o'zini boshqarish, o'zini baholash, psixologik mexanizmlar, shaxs rivojlanishi.

Abstract: This article analyzes the psychological mechanisms of enhancing students' achievement motivation through the development of an internal locus of control. The degree to which individuals perceive control over their actions significantly influences their sense of responsibility, self-assessment, and motivation for success in learning activities. Based on theoretical approaches by A. Bandura, J. Rotter, and D. McClelland, as well as local researchers, the study explores how an internal locus fosters positive self-awareness, goal orientation, and self-regulation. Empirical findings demonstrate that developing an internal locus of control contributes to strengthening achievement-oriented motivation among students.

Key words: internal locus of control, achievement motivation, self-regulation, self-assessment, psychological mechanisms, personality development.

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические механизмы усиления мотивации достижения у учащихся посредством развития внутреннего локуса контроля. Уровень внутреннего контроля за собственным поведением оказывает прямое влияние на ответственность, самооценку и стремление к успеху в учебной деятельности. На основе теоретических подходов А. Бандуры, Дж. Роттера, Д. МакКлелланда и отечественных исследователей анализируется роль внутреннего локуса в формировании позитивного самосознания, целенаправленности и саморегуляции личности. Эмпирические данные подтверждают, что развитие внутреннего контроля способствует повышению мотивации, ориентированной на успех.

Ключевые слова: внутренний локус контроля, мотивация достижения, саморегуляция, самооценка, психологические механизмы, развитие личности.

KIRISH

Jahonda ta'lim va ilm-fan sohasidagi jadal o'zgarishlar inson psixologiyasini yanada chuqurroq o'rganish zaruratini kun tartibiga qo'yimoqda. Shaxsning motivatsiyasi va muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi muhim psixologik omillardan biri sifatida lokus nazorati jahon ilmiy hamjamiyatida tobora ko'proq e'tibor qozonmoqda. Amerika Psixologiya Assotsiatsiyasi (APA) ma'lumotlariga ko'ra, ichki lokus nazoratga ega shaxslar o'z harakatlari uchun yuqori darajada mas'uliyat sezadilar, bu esa ularning akademik natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2]. APA tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar ichki lokus nazorat va akademik muvaffaqiyat o'rtasidagi sezilarli bog'liqlikni tasdiqlaydi, chunki ichki lokus nazoratga ega shaxslar yutuqlarini shaxsiy sa'y-harakatlari bilan bog'lashga moyildirlar. Shu bois, ta'lim jarayonida ichki lokus nazoratining shakllanishi nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki akademik muvaffaqiyat va kasbiy kompetensiyalarni oshirishda ham muhim omil sifatida e'tirof etilmoqda va mazkur muammoni ilmiy tadqiq etish dolzarb masalalardan bo'lib qolmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Jahon oliy ta'lim muassasalari va ilmiy-amaliy markazlarida o'quvchilar o'quv motivi va muvaffaqiyatiga lokus nazoratning psixologik ta'sirini tadqiq qilishga qaratilgan ilmiy va amaliy izlanishlar olib borilmoqda. Xitoy, AQSh va Yevropa davlatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, ichki lokus nazoratiga ega talabalar mustaqil qaror qabul qilishga moyil bo'lib, o'z bilim va yutuqlarini shaxsiy sa'y-harakatlari bilan bog'lashga intiladilar. Bu esa ularning o'quv jarayoniga nisbatan mas'uliyatini oshiradi va akademik samaradorlikni yaxshilaydi. Stanford universitetida olib borilgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, psixologik treninglar ta'sirida o'quvchilarning ichki lokus nazorati sezilarli darajada rivojlangan [3].

Bu borada, o'quvchilar o'quv motivi va muvaffaqiyatiga lokus nazoratning psixologik ta'siri muammosining dolzarbligi yanada ortadi va alohida tadqiqot predmeti sifatida o'rganish zarurati yuzaga keladi.

Yangi O'zbekistonda so'nggi yillarda ta'lim tizimini takomillashtirish, o'quvchi-yoshlarning bilim va iste'dodlarini yuksaltirishga qaratilgan islohotlarning asosiy yo'nalishlari aniqlanib, zaruriy huquqiy-me'yoriy asoslar yaratildi: «Yoshlar uchun ochiq va sifatli o'qitish tizimini qaror toptirish, ta'limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal bilim olishini ta'minlash, iqtidorli va iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish» [1] ustuvor vazifalar sirasiga kiritilgan. Mazkur yondashuvga ko'ra, shaxs o'quv jarayonida motivatsiya va muvaffaqiyatni oshirishda ichki lokus nazoratini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni olib borish uchun asos yaratildi. Shu boisdan, mazkur mavzuni tadqiq etish nafaqat ilmiy-nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim bo'lib, ta'lim sifatini oshirish, yosh avlodning akademik yutuqlari va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga, shuningdek, jamiyatning psixologik salohiyatini rivojlantirish va umumiy ijtimoiy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi shaxsning faoliyatga, muvaffaqiyatga va o'zini nazorat qilish jarayonlariga psixologik yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — o'quvchilarda ichki lokus nazoratni rivojlantirish orqali muvaffaqiyat motivatsiyasini kuchaytiruvchi psixologik omillarni aniqlash hamda ularning o'zaro ta'sir mexanizmlarini empirik jihatdan asoslashdan iboratdir.

1. Metodologik asoslar

Tadqiqot shaxs faoliyati nazariyasi (A.N. Leontyev, L.S. Vygotskiy), ijtimoiy kognitiv nazariya (A. Bandura), lokus nazorat konsepsiyasi (J. Rotter) hamda muvaffaqiyat motivatsiyasi nazariyasi (D. McClelland, X. Xekxaufen) kabi ilmiy konsepsiyalarga tayanadi. Ushbu yondashuvlar shaxsning ichki psixik jarayonlari, o'zini boshqarish, mas'uliyat hissi va o'ziga ishonch motivatsiyani shakllantirishdagi rolini tushuntirish imkonini beradi.

Ichki lokus nazorat insonning xulq-atvorini tashqi omillar emas, balki shaxsiy qarorlar va ichki e'tiqodlar boshqarishini ifodalaydi. Shu sababli, mazkur konsepsiya muvaffaqiyat motivatsiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi ijobiy natijalarga erishish ehtimolini oshiradi.

2. Tadqiqot yondashuvi

Tadqiqotda kompleks yondashuv qo'llanildi, ya'ni nazariy, empirik va statistik metodlar uyg'un holda ishlatildi. Bu yondashuv psixologik jarayonlarning ko'p omilli va tizimli tabiatini chuqur o'rganishga yordam beradi.

Nazariy bosqichda mavzuga oid xorijiy va mahalliy adabiyotlar, J. Rotterning "Internal-External Locus of Control Scale", D. McClellandning "Achievement Motivation Theory", shuningdek, A. Bandura va L.S. Vygotskiylarning ijtimoiy o'rganish hamda faoliyat nazariyalari tahlil qilindi.

3. Empirik metodlar

Empirik bosqichda quyidagi psixodiagnostik metodikalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq deb topildi:

J. Rotterning "Lokus nazorat shkalasi" — o'quvchilarda ichki va tashqi nazorat yo'nalishini aniqlash uchun; D. McClellandning "Muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi testi" — shaxsning maqsad sari intilish darajasini baholash uchun; R. Kettellning 16PF shaxsiy so'rovnomasi shaxsning o'zini anglash va baholash komponentlarini aniqlash uchun; shuningdek, suhbat, kuzatish metodlari o'quvchilarning real o'quv jarayonidagi psixologik holatini o'rganish uchun qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Lokus nazorat" atamasi ilk bor amerikalik psixolog Julian Rotter (J. Rotter, 1966) tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u shaxsning o'z hayotidagi voqealar ustidan nazorat qilish darajasini ifodalaydi. Rotter nazariyasiga ko'ra, insonlar ikki asosiy tipga bo'linadi:

Ichki lokus (internal locus) — o'z hayoti va muvaffaqiyatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga oladigan shaxslar;

Tashqi lokus (external locus) – natijalarni tashqi omillar, taqdir yoki atrofdagilarga bog'lab tushuntiradigan shaxslar.

Ichki lokus nazorat rivojlangan shaxs o'z faoliyatining natijasini shaxsiy mehnat, sa'y-harakat va qobiliyat bilan bog'laydi. Shu sababli, u muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasida faol, mas'uliyatli va o'zini boshqarishga moyil bo'ladi.

Aksincha, tashqi lokus egalarida mas'uliyat hissi past, tashabbuskorlik sust bo'ladi, ular muvaffaqiyatsizlikni tashqi sabablar bilan izohlaydi (Rotter, 1975; Lefcourt, 1982).

Muvaffaqiyat motivatsiyasi nazariyasi ilk bor D. McClelland (1955) tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u "achievement motivation" tushunchasini psixologiyada alohida o'rin sifatida kiritgan. Ushbu nazariyaga ko'ra, muvaffaqiyatga yo'naltirilgan shaxs o'z oldiga aniq maqsad qo'yadi, qiyinchiliklardan cho'chimaydi, o'z natijasini tahlil qiladi va takomillashtiradi.

X. Xekxauzen (Heckhausen, 1980) bu nazariyani rivojlantirib, motivatsiyani ikki yo'nalishda ko'rsatgan:

Muvaffaqiyatga erishish motivi (need for achievement);

Muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivi (fear of failure).

Ichki lokus nazoratga ega o'quvchilar odatda birinchi tipga mansub bo'ladi, ya'ni ular muvaffaqiyatni o'z kuchi bilan bog'lab, riskni ijobiy baholaydi va muvaffaqiyatsizlikni o'sish uchun imkoniyat sifatida ko'radi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki lokus nazorat muvaffaqiyat motivatsiyasining muhim psixologik determinanti hisoblanadi.

A. Bandura (1977) o'zining ijtimoiy-kognitiv nazariyasida "self-efficacy" — ya'ni o'ziga ishonch darajasi, aynan ichki nazorat tuyg'usiga tayanishini ta'kidlagan. Shaxs o'z harakatlari natijasiga ta'sir qila olishiga ishonganida, u faolroq, barqarorroq va maqsad sari yo'naltirilgan bo'ladi.

Shuningdek, Rotter nazariyasida ichki lokus egalarining motivatsion strukturasi kuchliroq bo'lishi, tashqi lokus egalari esa eksternal izoh mexanizmlariga tayanishi ko'rsatilgan.

Ichki lokus nazoratni rivojlantirish o'quvchilarning shaxsiy o'sishiga turtki beruvchi psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi:

Refleksiv o'zini anglash – o'quvchi o'z xatti-harakatlari, qarorlari va natijalarini tahlil qiladi;

O'zini boshqarish – maqsadni ongli belgilash, rejali harakat va o'zini rag'batlantirish ko'nikmalarini shakllantirish;

Mas'uliyat hissi – shaxs o'z muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklari uchun javobgarlikni qabul qiladi;

Pozitiv "men" konsepsiyasi – o'z qobiliyatlariga ishonchni mustahkamlash orqali ijobiy o'zini baholash shakllanadi.

Bu jarayonlarning barchasi shaxsning irodaviy sohasini, emotsional barqarorligini va kognitiv faolligini kuchaytiradi. Natijada o'quvchilar ichki motivatsiya asosida harakat qilishni o'rganadilar, bu esa ularning o'quv samaradorligini oshiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki lokus nazorat o'quvchilarda muvaffaqiyat motivatsiyasining shakllanishi va barqarorlashuvida asosiy kognitiv-irodaviy determinant sifatida namoyon bo'ladi. Shaxs o'z faoliyati natijalarini tashqi omillar emas, balki o'z sa'y-harakatlari bilan bog'laganida, u o'quv jarayonida faol, maqsadga yo'naltirilgan va irodaviy jihatdan bardoshli bo'lib boradi.

Tashqi lokus nazoratga tayanadigan o'quvchilar, aksincha, tashabbuskorlikda sustlik, javobgarlikdan qochish, tashqi baholarga haddan tashqari e'tibor berish kabi xususiyatlarni namoyon etadi. Bu holat ularning ichki motivatsiyasini pasaytiradi va o'zini boshqarish jarayonlarini cheklaydi.

Ichki nazoratni rivojlantirish natijasida o'quvchilar o'z "Men" konsepsiyasini mustahkamlab, "men buni o'zim bajardim" hissini boshdan kechiradi. Shu yo'l bilan ular muvaffaqiyatga erishish ehtiyojini ichki manbalardan oladi, bu esa ularni tashqi rag'batlardan mustaqil, barqaror motivatsion tizimga ega shaxsga aylantiradi.

Demak, ichki lokus nazoratni shakllantirish — bu nafaqat o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi yutuqlarini oshirish omili, balki ularning shaxsiy o'sish va psixologik mustaqillikka erishish yo'lidagi muhim bosqichidir.

Ta'lim jarayonida ichki nazoratni rivojlantiruvchi psixologik treninglar (mas'uliyatni anglash, qaror qabul qilish, o'zini baholash) tizimli tarzda o'tkazilishi lozim.

Motivatsion o'yinlar va refleksiv yozuv mashg'ulotlari o'quvchilarning o'z faoliyati natijalarini anglash, o'z xatti-harakatlariga tahliliy yondashish va "ichki nazorat"ni faollashtirishda samarali usul sifatida joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Pedagogik amaliyotda "men buni o'zim bajardim" hissini shakllantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar, loyihalar va refleksiya mashg'ulotlari keng qo'llanilishi zarur.

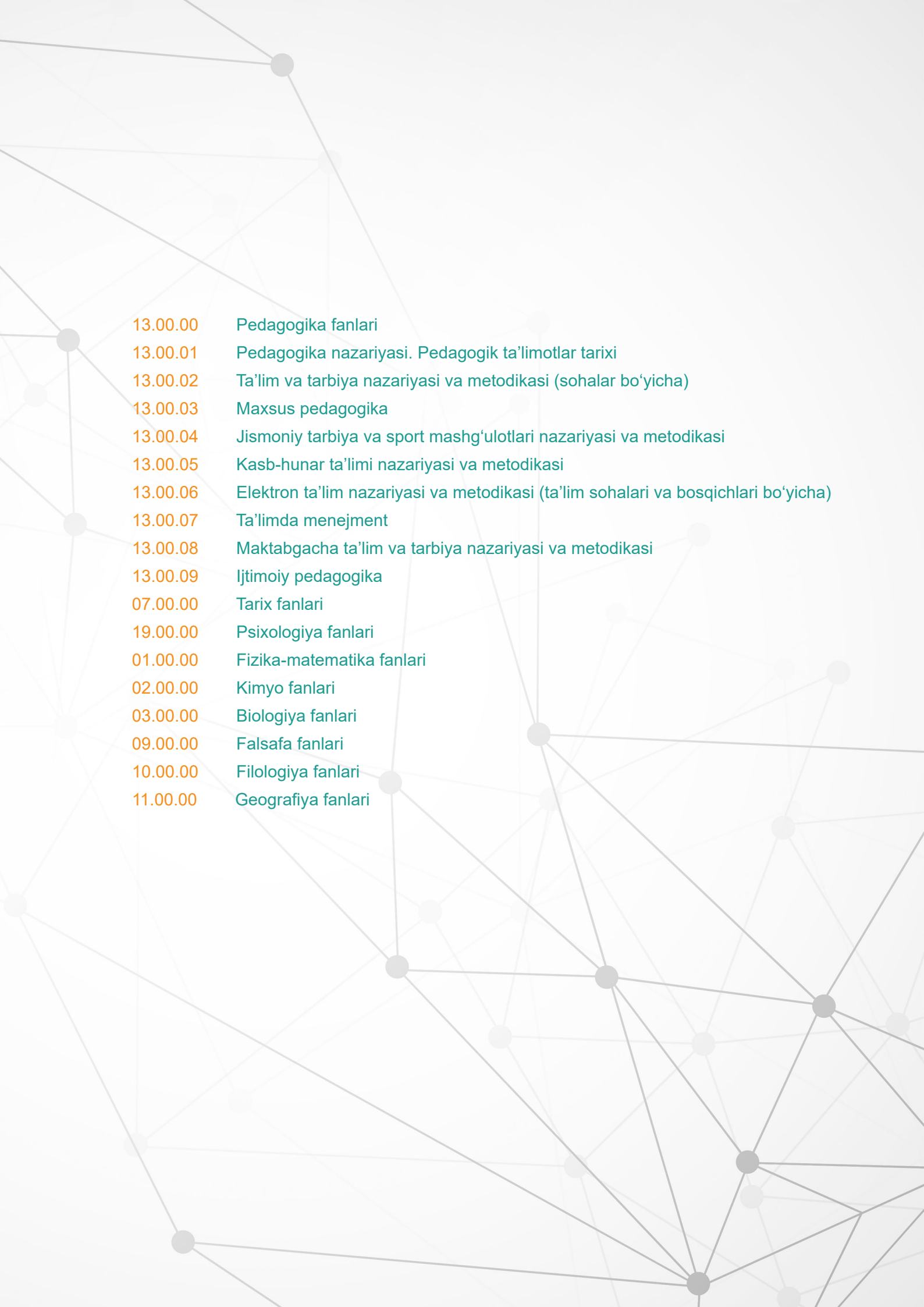
O'qituvchilar va psixologlar uchun ichki lokus nazoratni rivojlantirish metodik qo'llanmalari ishlab chiqilishi, ularning kasbiy tayyorgarligida shaxsiy mas'uliyat va o'zini boshqarish ko'nikmalariga e'tibor qaratilishi lozim.

Maktab psixologlari tomonidan o'quvchilarning motivatsion profili (ichki-tashqi lokus darajasi)ni aniqlovchi diagnostik monitoring tizimi yo'lga qo'yilishi foydali bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. PF-60-son. 2022-yil 28-yanvar. <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
2. American Psychological Association. Developing internal locus of control: the key to motivating students. <https://www.apa.org/education-career/k12/learners>
3. Stanford Education. Locus of control and education. <https://ed.stanford.edu/news/study-finds-student-motivation-boosted-psychological-interventions>.
4. Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Prentice Hall
5. Sagone, E. & Decaroli M. E. (2014). Locus of control and academic self-efficacy in university students: the effects of self-concepts. Procedia-Social and Behavioral Sciences Journal, 114, 222-228.
6. Slavin, R.E. (2004). Educational psychology: Theory and practice. New York: Pearson press. Tella, A., Tella, A. & Adeniyi, S. O. (2011). Locus of control, interest in schooling and self-efficacy as predictors of academic achievement among junior secondary school students in Osun State, Nigeria. New Horizons in Education, 59, 1, 25-37.
7. Yukselturk, E. and Bulut, S. (2007). Predictors for student success in an online course. Journal of Educational Technology and Society, 10, 71-83

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.